

Не треба занемарити и фактор субјективне процјене аутора грађе, који је био условљен лошим комуникацијама и информатиком.

Монографија И. Тепића је опремљена и пратећом помоћном научном апаратуром (списак извора и литературе, регистром личних и географских и закључком).

Студија др Ибрахима Тепића „Босна и Херцеговина у руским изворима (1856 — 1878.)“ попунила је једну велику празнину у нашој историографији. Привлачан стил њу чини лако доступном читаоцу, а њеног аутора још више уваженим и цијењеним.

Милан Бајовић

Миле Бјелајац, ВОЈСКА КРАЉЕВИНЕ СХС 1918 — 1921, Београд 1988, 357

Миле Бјелајац припада млађој генерацији историчара (рођен је 1955) и до сада је био познат научној јавности по мањем броју запажених прилога посвећених проучавању улоге војске у Краљевини Југославији. Својом првом књигом (магистарски рад одбрањен на Филозофском факултету у Београду) потврдио је да се више не ради само о талентованом историчару, већ о озбиљном истраживачу спремном да се посвети изучавању једног дуго заобилаженог проблема из области међуратне историје Југославије, какав је војска. Овом књигом се легитимисао као најбољи изданак најмлађе генерације југословенских историчара спремних да уђу и у најсложеније истраживачке подухвате (војска, култура, католичка црква, социјално-економски основи политичких борби и сл.), потврђујући на тај начин да југословенска историографија има свој континуитет који је квалитетно издваја, посебно од историографије земаља социјалистичког свијета.

Војска је у југословенској историографији третирана периферно (претежно као оредство класне принуде) Свјестан ове чињенице, Бјелајац се одлучио за цјеловито и слојевито разматрање овог проблема, не издавајући на из ширег друштвеног окружења, презентирајући на тај начин међусобну условљеност појава. Хронолошки оквир свог истраживања (1918—1921) аутор је омеђио годином завршетка

првог свјетског рата и доношењем Видовданског устава, односно годином разграничења с Албанијом, а утемељио га на проучавању извора домаћег поријекла (највише војних) и спраног (италијанских, француских и британских).

Полазећи од схватања да се улога војске не може сагледавати као изолована појава, лишена утицаја ширих друштвених кретања, аутор већ у првом поглављу „Војна ситуација уочи стварања Краљевства СХС“ анализира све релевантне чињенице и указује на сву сложеност (војну и политичку — унутрашњу и међународну) у којој је у завршним фазама рата дјеловала српска војска која ће послужити као основ за формирање југословенске војске, што се сматрало логичним и природним процесом. Посебно су исцрпно изаниализирани услови у којима дјелују војне снаге Народног вијећа као и претпоставке под којима је српска војска прешла границе „Државе СХС“.

У другом поглављу под насловом „Стварање и развој војске Краљевине СХС 1918—1921. год“ анализира се овај процес у условима трајања „ратног стања“, вођења политике свршеног чина, третирања дијела територије новостворене државе као непријатељске (области које су биле под Аустро-Угарском) чак и од Савезника, вођења ратних операција, пријетњи силом, акција за дипломатским столом Мировне конференције и сл. Формирањем прве заједничке владе

(20. децембра 1918) и успостављањем Министарства војске и морнарице обједињене су све командне функције у Краљевини СХС, Врховна команда српске војске прерасла је у Врховну команду југословенске државе, јер је српска војска чинила језгро око којег се стварала заједничка војска. Аутор наводи бројно стање, начин попуњавања војних јединица, анализира поједине друштвене проблеме који су свој одраз имали и на стање у војсци, наглашава све проблеме у свакоднев-ној војној дјелатности и стварању јединствене војне организације. Сврставање дојучерашњих непријатеља у јединствени табор није наилазило само на препреке психолошке природе, које су превладале хуманистичким принципима помирењем и праштањем, већ и практичне које је требало разрешавати „у ходу” (организација, командовање, односи међу официрима, различито образовање, чинови, начин обуке, материјална оскудица, унутрашњи немири, борбе на границама). Све је то утицало на борбени морал војника, за који аутор наводи да је ипак, укупно гледано, био на завидној висини.

Дезертирања и побуне војника (Загреб, Нашице, Марибор, Дравград, Вараждин и др.) као и покушаји стварања револуционарних удружења у војсци анализирају се као недоминантне појаве.

У трећем поглављу „Војска у заштити југословенског простора од вањске опасности” анализирају се односи с Аустријом, Мађарском, Румунијом, Бугарском, Италијом и Албанијом. Новостворена држава је на свим својим границама имала непријатеље, са којима се морала водити оружана и дипломатска борба ради заштите интереса. Упоредном презентацијом података о зараћеним и сукобљеним странама Бјелајац доводи у сумњу неке судове присутне у нашој историографији, посебно разбијајући мит о тровини националним територијама и демистификујући наводну контрареволуционарну улогу српске и француске војске. Стварањем

глобалне слике на југословенским границама откривају се реални оквири у којима се креира спољна и унутрашња политика. Указаћемо само на однос Италије према новоствореној држави. Аутор анализира сукоб између Италије и Краљевине СХС на четири фронта; I — од Словеније, преко Истре, Кварнера, Далмације, Црне Горе и Албаније протезао се фронт запосједнут трупама и потпомогнут флотом, II — у Паризу за столом Мировне конференције, III — унутрашњи, против свих снага које је Италија помагала или координирала (црногорске комите, албанске качаке, франковце, бивше а-у официре и сл.), IV — отвореним помагањем реваншизма (Аустрије, Мађарске и Бугарске) Потпора таквој италијанској политици била је армија од 4,5 милиона војника са 1.055 авиона, 522 хидроавиона итд. Насупрот ње стајала је неколико десетина пута бројчано мања југословенска армија (у просјеку 150.000 војника), слабо наоружана и у материјалној оскудици. Анализирајући све италијанске акције дуж и унутар југословенске границе, Бјелајац указује на њихово несумњиво учешће у такозваној „божићној побуну” у Црној Гори, закључујући да је циљ ове акције био да се Мировној конференцији скрене пажња на догађаје у Црној Гори и евентуално добије мандат за италијанску војну интервенцију.

У посљедњем (четвртном) поглављу рада анализирају се мјесто и улога војске у унутрашњем политичком животу Краљевине СХС у наведеном периоду. Указује се да је учешће војске у генералном жељезничарском штрајку 1920. године било мотивисано спољнополитичким разлозима, у односу војске и становништва подвлаче се разлике између наређења и директива Врховне команде и појединих екстремних ситуација на терену. Следи давају се потреба и улога војске у акцијама разоружавања становништва у Старој Србији, Македонији и Санџаку. Јасно подвлачи разлику у третману војске од стране појединих политичких фактора. Ту прави подјелу на снаге које су

имале позитиван однос према војсци (радикали, демократи, земљорадници, црногорски „бјелашци“ и дијелом социјалдемократи) и оних које су на војску гледале као на основни стожер новоствореног поретка (франковци, присталице Стјепана Радића, дио католичкога клера, црногорски федералисти и КПЈ). Схватајући себе као гаранта „националане“ државе, војска је била спремна да немилосрдно иступи против свих који су угрожавали тековину утемељену на великом броју жртава.

На крају књиге дато је 38 прилога (докумената), хронолошки поређаних и тематски разноврсних, који могу послужити и као допунска аргументација главнога текста.

Несумњиво је да је Бјелајац својим истраживањима обогатио југословенску историографију драгоценим сазнањима и уједно отворио ново тематско поље. Стога са пуно разлога треба очекивати хронолошки наставак започетих истраживања.

Шербо Раходер

Срђан Мусић, ИЗВЈЕШТАЈИ ГЕНЕРАЛНОГ ПРОВИДУРА ДАЛМАЦИЈЕ И АЛБАНИЈЕ КОРНЕРА О ЗАУЗИМАЊУ ХЕРЦЕГ-НОВОГ 1687. ГОДИНЕ Херцег-Нови 1988.

У издању установа културе из Херцег-Новог, 1988. године изашла је књига др Срђана Мусића „Извјештаји генералног провидура Далмације и Албаније Корнера о заузимању Херцег-Новог 1687. године.“

Овом књигом први пут се наш ој јавности презентирају у интегралном облику, са преводом на српскохрватски језик, извјештаји генералног провидура Далмације и Албаније Јеронима Корнера о походу млетачке војске и војске осталих савезника у Светој лиги на Херцег-Нови 1687. године. Ови текстови од великог су значаја за проучавање историјске прошлости Боке Которске и Црне Горе.

Након увода, који је историјски преглед догађаја, на петнаестој страници књиге аутор отпочиње са 93. Корнеровим извјештајем (ASV, Provveditori da terra e da mar, filsa 527) од 6. септембра 1687. године, а завршава са 112. писмом из исте филце, датираним 26. децембра исте године, када је Корнер, заузевши Херцег-Нови, Зубце, Царине и Грахово, напустио ове крајеве и вратио се у Задар.

Посебну занимљивост овим извјештајима даје то што нијесу оп-

терећени ратним подвизима и божевима, већ веома лијепо осликавају оне пренутке који прате ратна збивања, као што су, оскудице, недостатак материјала и муниције, болести војника, преговори, подмићивања, ласкања, свађе са Дубровчанима. Из извјештаја извири политика „завади па владај“, као и покушаји насељавања херцеговачке и црногорске територије, посебно Грахова, гдје је Корнер желио да насели више од 6.000 душа из разних племена: Никшића, Бањана, Дробњака, да би уз њихову помоћ бранио границу.

У својим извјештајима Корнер веома предано набраја и велича Млечане и остале Италијане који су се истакли у борбама, а изоставља наше људе, као и њихов велики удио у борби за ослобађање Херцег-Новог.

Четири мјесеца Корнер је боравао у Херцег-Новом, Перасту, и Котору и за то вријеме редовно и веома педантно извјештавао млетачког Дужда и Сенат о свакој па и најмањој ситници у вези са својим походима, потребама, трошковима, преговорима са Дубровчанима и хајдучким харамбашама итд.

Захваљујући овој књизи др Срђана Мусића истраживачима про-